
УДК 37.037

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ
ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ
В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ
(на прикладі вивчення природознавчих дисциплін)**

Жовтоніжко І.М., канд. пед. наук; Адоніна Н.В. (Харків)

Розкривається сутність особистісно-орієнтованого навчання, а також розглядається проблема особистісно-орієнтованого навчання в системі вищої школи та підкреслюється його актуальність.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, вищий навчальний заклад, природничонаукові дисципліни.

Раскрывается сущность личностно-ориентированного обучения, а также рассматривается проблема личностно-ориентированного обучения в системе высшей школы и подчеркивается его актуальность.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, высшее учебное заведение, естественнонаучные дисциплины.

The essence of the personality-oriented teaching is explained in this article. The problem of the personality-oriented teaching in the system of higher school is also examined and its actuality is underlined.

Key words: personality-oriented teaching, higher educational establishment, natural and scientific disciplines.

Реформування системи вищої школи в Україні характеризується посиленою увагою до здійснення професійного навчання фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці. Такі фахівці мають володіти надійними і глибокими професійними знаннями, усвідомлювати наслідки своєї діяльності. Упровадження освітніх рівнів «спеціаліст» і «магістр» істотно підвищує ефективність професійного відбору тих, хто має необхідний творчий потенціал до наукової та науково-педагогічної діяльності в сучасних умовах. Нині відбувається принципова перебудова й удосконалення організації процесу професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів на користь тих форм навчання, які не тільки формують знання, уміння й навички, але й створюють передумови для розвитку в майбутніх фахівців здатності до самостійного прийняття рішень, розв'язання нестандартних си-

туацій, високої професійної мобільності. Тому проблема особистісно-орієнтованого навчання в системі вищої школи набуває сьогодні особливої актуальності.

Значний внесок у розв'язання проблеми особистісного підходу в педагогічній діяльності зробили М. Алексєєв, О. Бондаревська, А. Плігін, С. Подмазін, В. Сєриков, А. Хуторський І. Якиманська та інші дослідники. Так, на думку В. Сєрикова [6: 16], особистісно-орієнтоване навчання забезпечує розвиток та саморозвинення людини, спираючись на виявлення індивідуальних особливостей як суб'єкту пізнання та предметної діяльності. І. Якиманська [9: 25] під особистісно-орієнтованим навчанням убачає таке навчання, в основу якого покладено особистість студента, його самобутність, самоцінність, самореалізацію, причому суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом навчання. Вона вважає, що особистісно-орієнтоване навчання спрямоване на розуміння викладачем унікальності індивідуального досвіду студента як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності, що виявляється, в основному, в пізнанні молоддю навколишньої дійсності [8].

На нашу думку, під особистісно-орієнтованим навчанням слід розуміти особливий тип навчання, який спрямований на формування молоді людини як особистості, де поряд із передачею знань і підготовкою до професійної діяльності великого значення набуває формування духовного світу молоді. Основною метою особистісно-орієнтованого навчання є створення атмосфери для становлення індивідуальності, особистісного розвитку, самореалізації, здатності до рефлексії, адаптації, самозахисту, самовиховання, самовираження, самоствердження студентів, прагнення майбутніх фахівців до адекватного аналізу власних якостей, результатів діяльності, самостійного осмислення й самооцінки результатів власного навчання, усвідомлення необхідності постійного самовдосконалення та взаємодії з людьми, природою, культурою цивілізацією.

Як і в традиційній освіті, основними структурними компонентами особистісно-орієнтованого навчання є мета, завдання, зміст, технології, контроль, оцінки, але суттєвою відмінністю є те, що особлива увага надається такому чинникові розвитку, який у традиційній педагогіці майже не враховувався ігнорувався – суб'єктивному досвіду життєдіяльності, набутому молоддю до навчання у вищому на-

вчальному закладі [5; 7]. Тому організація особистісно-орієнтованого навчання потребує переорієнтації: від спрямованості на запам'ятовування готових знань необхідно перейти до формування особистісних новоутворень, тобто, опрацьовуючи наукові знання і суспільний практичний досвід, студенти повинні навчитися творчо мислити та застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях.

Ураховуючи сучасні реалії, можна стверджувати, що головним критерієм підготовки сучасного спеціаліста має бути не лише оволодіння знаннями з фундаментальних дисциплін, але й вироблення допитливого самостійного мислення, багатого уявленням, сміливою фантазією, що дає можливість не тільки доводити, обґрунтовувати, аргументувати, але й передбачати. А здатність передбачати на основі фундаментальних знань повинна забезпечуватись закономірностями діалектичного мислення. Формування таких здібностей – найважливіша мета всіх дисциплін навчального плану й кожної дисципліни окремо [3: 16].

Аналізуючи ідеї провідних науковців (М. Алексєєва, О. Бондаревської, А. Плігіна, С. Подмазіна та інших), зазначимо, що перехід до особистісно-орієнтованого навчання залежить від викладача: його бажання, загальної й педагогічної культури, особистісних якостей. Кожен викладач повинен мати ціннісне ставлення до студента, культури, творчості; виявляти гуманну педагогічну позицію; уміти створювати й постійно збагачувати культурно-інформаційне й предметно-розвивальне освітнє середовище; уміти працювати зі змістом навчання; володіти різноманітними педагогічними технологіями та надавати їм особистісно-розвивальну спрямованість [1; 2; 4].

На нашу думку, викладач повинен тісно спілкуватися зі студентами, спрямовувати їх до самостійних дій, прийняття рішень, умінь пристосовуватися до нових умов життя, творчо мислити, грамотно працювати з інформацією, уміти адекватно реагувати на життєві виклики, самостійно працювати над розвитком власного інтелекту. Для того, щоб сформувати таку особистість на кожному занятті, стосунки викладача і студентів мають бути щирими та доброзичливими. Викладач зобов'язаний дбати про те, щоб розвивати у студентів бажання висловлювати своє ставлення до того чи іншого явища, події, образу тощо.

Таким чином, особистісно-орієнтоване навчання в системі вищої школи передбачає створення оптимальних умов, за яких освітній

процес стає для студента особистісно-значущим. Уважаємо, що ефективно впровадження парадигми особистісно-орієнтованого навчання у процесі професійної підготовки студентів забезпечується вдосконаленням таких психолого-педагогічних вимог:

- усвідомлення студентами місця й ролі особистісно-орієнтованого навчання;
- вивчення особистих потреб, інтересів, прагнень студентів щодо організації та здійснення процесу їхньої професійної підготовки;
- розвиток індивідуальних здібностей майбутніх фахівців;
- формування в молоді позитивної мотивації щодо самостійного оволодіння необхідними професійними знаннями;
- виховання активної та відповідальної особистості, здатної до осмислення навколишнього світу, до його перетворення, яка має позитивне ставлення до праці, стратегію особистого життя і є прихильною до гуманістичних цінностей;
- визначення засобів, які забезпечують реалізацію поставленої мети за допомогою характеристики та структурування суб'єктивного досвіду студента;
- організація доброзичливих відносин між усіма учасниками навчального процесу, що сприяє вільному висловленню студентами власних думок на різні актуальні питання;
- забезпечення особистісно-орієнтованої спрямованості викладання природничонаукових дисциплін;
- опора на психофізичні передумови, що надають можливість студенту успішно оволодіти програмним матеріалом;
- прерогатива активним методам та формам навчання, які спонукають студентів до самостійних пошуків, педагогічного мислення, розуміння й відчуття свого місця в навколишньому світі та посилення практичного спрямування навчальних занять, що сприяють формуванню професійних умінь і навичок.

На заняттях із дисциплін природничонаукового циклу нами були розроблені і впроваджені такі особистісно-орієнтовані форми роботи зі студентами

1. Діалогічно-проблемні лекції. Методика проведення такої лекції відрізняється від традиційної, вона полягає в обговоренні тексту лекції (заздалегідь складеного викладачем за технологією проблемного

навчання), який у процесі читання й після проведення лекції доопрацьовується студентом

2. Активні форми проведення практичних занять: практичні заняття з використанням ділових ігор, вікторин, конкурсів кросвордів тощо.

3. Домашні завдання дослідницького і творчого характеру: підготовка доповідей, рефератів, складання рецензій на доповіді та реферати, розв'язання інтелектуальних завдань.

4. Індивідуальні завдання, орієнтовані на формування навичок дослідницької діяльності: дослідження проблемних питань (наприклад, питання безпеки під час використання атомної енергії, проблема генної інженерії та клонування, розв'язання проблеми озонових дірок, попередження негативних наслідків застосування сучасних комп'ютерних технологій тощо) та пошук шляхів їх розв'язання.

5. Індивідуальні завдання, спрямовані на формування навичок саморегуляційної професійної діяльності: складання професійного автопортрета, самооцінка рівня професійних знань, умінь та навичок.

Особистісно-орієнтоване навчання є основою для формування інтелектуальних умінь, завдяки якому створюється єдина система цілей і завдань, що спрямовані на розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей студента. Воно дає змогу майбутньому фахівцю під час виконання завдань, спираючись на власний індивідуальний досвід, виступати суб'єктом діяльності й міжособистісних стосунків

Так, з метою вивчення пізнавальних інтересів, потреб, формування розумових здібностей студентів їхніх очікувань щодо організації особистісно-орієнтованого навчального процесу та його результатів ми запропонували їм заповнити спеціальну анкету, що містила низку питань:

1. Які форми (індивідуальна, групова чи колективна) Вам більше до вподоби? Чому?

2. Які форми подання нового матеріалу світоглядного характеру Ви вважаєте найбільш ефективними? Чому?

3. З ким зі студентів групи Ви хотіли б працювати на заняттях під час обговорення суперечливих життєвих чи професійних проблем?

4. Чи подобається Вам працювати самостійно на заняттях?

5. Як Ви ставитеся до використання проблемних методів навчання?

6. Як Ви вважаєте, які методи й форми навчання необхідно застосовувати на заняттях? І т. ін.

З'ясовано, що на ефективне вирішення проблеми особистісно-орієнтованого навчання у вищому навчальному закладі позитивним чином впливає також створення проблемних ситуацій. Під час розв'язання таких ситуацій студентів стимулювали до того, щоб вони: захищали свою думку наводили на її захист аргументи, докази, використовували набуті знання; ставили запитання викладачеві, одногрупникам, з'ясовували незрозумілі моменти; рецензували відповіді товаришів, твори, інші творчі роботи, вносили певні корективи, давали поради; ділилися своїми знаннями з іншими; допомагали одногрупникам долати труднощі, пояснювали їм незрозуміле, виконували «завдання-максимуми», розраховані на опрацювання наукової літератури, першоджерел, на тривалі спостереження (виращування кристалів, заломлення світла тощо); знаходили не єдине самостійне рішення, а кілька; практикували вільний вибір завдань, переважно пошукового чи творчого характеру; проводили самоперевірку, аналіз особистих пізнавальних і практичних дій.

Таким чином, аналіз результатів експериментальної роботи підтвердив, що особистісно-орієнтоване навчання відіграє значну роль у системі вищої освіти. Воно дозволяє підвищити мотивацію та пізнавальну активність студентів до навчання, дає змогу викладачеві навчити студента навчатися, самостійно здобувати інформацію, дискутувати, відстоювати власну позицію, працювати в умовах конкуренції, спілкуватися, розв'язувати певну проблему. Такий тип навчання дає змогу побудувати навчальний процес з урахуванням особистісних відмінностей кожного студента, диференціювати та індивідуалізувати освітній процес, створити умови для систематичного контролю засвоєння знань студентів та вносити вчасні зміни у процес професійної підготовки молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев Н.А. Личностно-ориентированное обучение: вопросы теории и практики: монография / Н.А. Алексеев. – Тюмень : Изд-во ТГУ, 1997. – 216 с.
2. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская // Педагогика – 1997. № 4. – С. 11–17.

3. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / В.О. Зайчук, О.Я. Савченко, О.І. Ляшенко, А.М. Федяєва та ін. – К. : НМЦВО, 2001. – Вип. 31. – 222 с.
4. Плигин А.А. Личностно-ориентированное образование: история и практика : Монография / А.А. Плигин. – М.: КСП, 2003. – 432 с.
5. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование / С.И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.
6. Сериков В.В. Образование и личность: теория и практика проектирования педагогических систем / В.В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 272 с.
7. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: Пособие для учителя / А.В. Хуторской – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
8. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 111 с.
9. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования / И.С. Якиманская. – М.: Сентябрь, 2000. – 175 с.